

KULTURDEPARTEMENTET

Handlingsplan

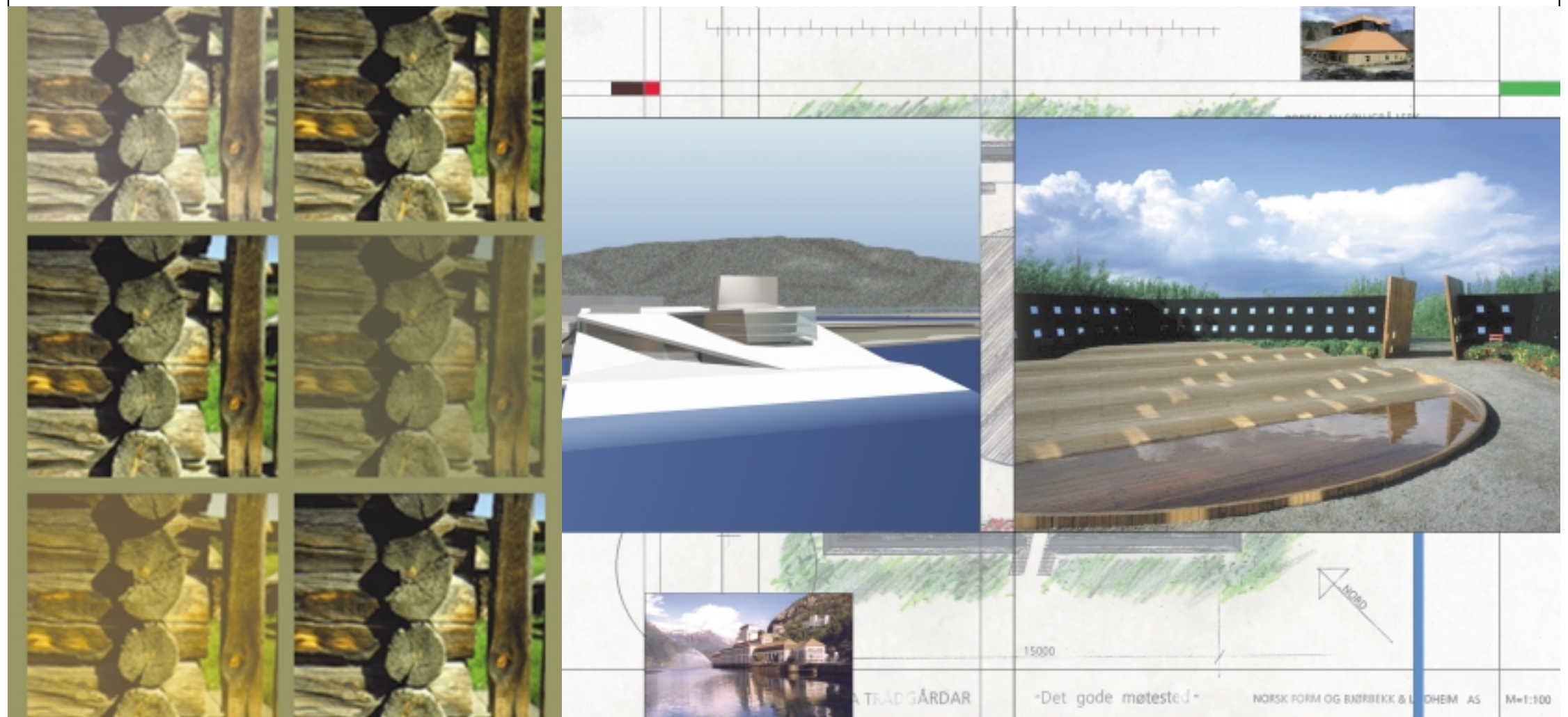
Utgitt av:
Kulturdepartementet

Offentlige institusjoner kan bestille flere
eksemplarer av denne publikasjonen fra:
Statens forvaltningstjeneste
Informasjonsforvaltning
Postboks 8169 Dep, 0034 Oslo
E-post: publikasjonsbestilling@ft.dep.no
Telefaks: 22 24 27 86

Oppgi publikasjonsnummer V - 0907 B

Print: Informasjonsforvaltning,
Hurtigtrykk - 10/2001 - 400

Miljøhandlingsplan 2001 - 2004

KULTURDEPARTEMENTET

Handlingsplan

**Miljøhandlingsplan
2001 - 2004**

FORORD

Kulturdepartementet har direkte eller indirekte budsjettansvar for mer enn 300 museer som forvalter både løse og faste kulturminner, i tillegg til flere faste kulturminner som er organisert som museer. Museene forvalter over 5000 verneverdige bygninger, ulike typer anlegg, fartøyer og gjenstander.

Miljøverndepartementet er øverste statlige myndighet for det generelle kulturminnevernet. Riksantikvaren, eller direktoratet for kulturminneforvaltning er Miljøverndepartementets rådgivende og utøvende faginstans for forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer.

I skjæringspunktet mellom Kulturdepartementets ansvar for museene og Miljøverndepartementets ansvar for det generelle kulturminnevernet finnes det mange uløste oppgaver. Kulturdepartementets miljøhandlingsplan 2001-2004 setter søkelys på denne utfordringen.

I St.meld. nr. 22 (1999-2000) *Kjelder til kunnskap og oppleving* (abm-meldingen) er en miljøhandlingsplan for museene langt på vei utformet. I dette dokumentet er siktemålet å utdype noen av strategiene i kjølvannet av abm-meldingen og knytte disse opp mot de felles utfordringene kulturvernet og kulturminnevernet står ovenfor.

I tillegg til museene har Kulturdepartementet også ansvaret for en rekke viktige investeringer innen kulturbygg og idrettsanlegg. I tilknytning til disse byggesakene vil både det tradisjonelle miljøaspektet, samt kvalitet i fysiske omgivelser, arkitektur, estetikk og utsmykking stå sentralt.

Et overordnet mål for Kulturdepartementets tiltak i årene framover er å bidra til bedre samarbeid og samordning mellom Kulturdepartementet, Miljøverndepartementet, samt andre berørte departementer innenfor de områdene der kultur-, idretts- og miljøpolitikken berører hverandre direkte.

Oslo, oktober 2001

INNHold

Forord	1
Innledning og oppsummering	4
Kultur-, idretts- og miljøpolitikken.....	4
Oppsummering av virkemidler og tiltak	4
Hovedlinjer i regjeringens miljøvernpolitikk	6
Prinsipper	6
Sektorvise miljøhandlingsplaners rolle	6
Grønn stat.....	6
Kulturdepartementets sektoransvar.....	7
Internasjonal forankring	7
Mål og tiltak	8
Museene og utvalgte kulturverntiltak	9
Status	9
Utfordringer	9
Organisatorisk basis for økt samarbeid	10
ABM-utvikling	11
Samfunnsminne, kunnskap og kompetanse.....	12
Museumsbygninger og kulturminneforvaltning.....	13
Museumsnettverk og kulturminneforvaltning	13
Statsraad Lehmkuhl, Christian Radich og Sørlandet	14
Arkeologi og kulturminneforvaltning	14
Natur og kultur.....	14
Dokumentasjon og forskning	14
Opplevelse, formidling og møtested	15
Kulturelt mangfold	16
Mål og tiltak	16
Kulturbygg, idrettsanlegg og friluftsliv	18
Status	18
Utfordringer	18
Statlige kulturbygg.....	18
Nasjonale kulturbygg og tusenårssteder	19
Regionale og lokale kulturbygg.....	20
Idretts- og friluftslivsanlegg	20
Idrett, friluftsliv og de frivillige organisasjonene	20
Mål og tiltak	21
Offentlig rom, utsmykking, arkitektur og design	22
Status	22
Tiltakspakke på feltet offentlig rom, utsmykking, arkitektur og design	22
Utfordringer	23
Statens formidlingsrolle	23
Samarbeid og samordning	24
Mål og tiltak	24
Vedlegg	25
Appendiks	26

INNLEDNING OG OPPSUMMERING

Alle departementer skal utarbeide en miljøhandlingsplan. I St.meld. nr. 58 (1996-97) *Miljøvernpolitikk for en bærekraftig utvikling* legges det vekt på rapportering og oppfølging innenfor åtte ulike miljøvernpolitiske resultatområder:

1. Bærekraftig bruk og vern av biologisk mangfold
2. Friluftsliv
3. Kulturminner og kulturmiljøer
4. Overgjødsling og oljeforurensning
5. Helse- og miljøfarlige kjemikalier
6. Avfall og gjenvinning
7. Klima, luftforurensninger og støv
8. Internasjonalt miljøvernssamarbeid og miljøvern i polarområdene

Hovedtyngden av Kulturdepartementets miljøvernpolitiske innsats inngår i resultatområde 3. *Kulturminner og kulturmiljøer*, men departementet skal også bidra til å nå regjeringens mål innenfor resultatområde 2. *Friluftsliv*. De andre resultatområdene har også relevans for Kulturdepartementets virkeområde og er særlig knyttet til etablering og drift av kulturbygg og idrettsanlegg.

Kultur-, idretts- og miljøpolitikken

Kulturdepartementets miljøhandlingsplan tar utgangspunkt i at kultur-, idretts- og miljøpolitikken har mange direkte berøringspunkter. Økende bevisstgjøring om det menneskeskapte miljøets betydning for livskvalitet, trivsel og identitet avdekker behov for styrket offentlig innsats og engasjement knyttet til både kulturvern og kvaliteten på våre fysiske omgivelser.

Et overordnet mål for tiltakene i årene framover er å bidra til bedre samarbeid og samordning mellom sektorene og mellom Miljøverndepartementet og Kulturdepartementet innenfor de områder der kultur-, idretts- og miljøpolitikken berører hverandre.

Oppsummering av virkemidler og tiltak

Kulturdepartementets tiltak i perioden vil omfatte en kombinasjon av flere virkemidler, kobling av vern, utvikling og formidling, samt holdningsskapende arbeid, veiledning, faglig rådgiving og stimulerings tiltak. Norsk tippings overskudd til idretts- og friluftsmål (spillemidlene) utgjør en vesentlig del av Kulturdepartementets økonomiske virkemidler på feltet.

Miljøhandlingsplanen omfatter områder som allerede følges opp på basis av dokumenter som tidligere har vært behandlet i Stortinget, og som vil bli fulgt opp i kommende budsjettproposisjoner og i andre dokumenter til Stortinget:

- **Museene og utvalgte kulturverntiltak** gjennom budsjettmessig oppfølging av St.meld. nr. 22 (1999-2000) *Kjelder til kunnskap og oppleving* i budsjettproposisjonen for 2002 og årene framover.
- **Kulturbygg, idrettsanlegg og friluftsliv** som vil bli budsjettmessig ivaretatt gjennom Kulturdepartementets tilskudd til regionale og lokale kulturbygg, idrettsanlegg og friluftsliv, spillemidlene, samt bevilgninger til nasjonale kulturbygg og tusenårssteder. I budsjettproposisjonen for 2002 og årene framover vil departementet legge fram en investeringsplan for nasjonale kulturbygg og tusenårssteder.
- **Estetisk kvalitet** i omgivelsene gjennom en satsning på saksfeltet

offentlig rom, utsmykking, arkitektur og design.

Tiltak og oppgaver vil i hovedsak ivaretas av aktører tilknyttet Kulturdepartementet. Disse aktørene har stor profesjonell kompetanse, stor kontaktflate og tverrgående samarbeidsrelasjoner. Viktig er også samarbeidet med de frivillige organisasjonene, som yter en betydelig innsats. På dette feltet har offentlig og privat virksomhet sammenfallende interesser.

HOVEDLINJER I REGJERINGENS MILJØVERNPOLITIKK

Prinsipper

De sentrale elementene i regjeringens miljøvernpolitikk er beskrevet i St.meld. nr. 58 (1996-1997) *Miljøvernpolitikk for en bærekraftig utvikling*, St.meld. nr. 30 (2000-2001) *Langtidsprogrammet 2002-2005*, og St.meld. nr. 24 (2000-2001) *Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand*.

Regjeringens miljøvernpolitikk bygger på den forutsetningen at alle aktører i de ulike sektorene i samfunnet har et selvstendig ansvar for å legge miljøsinn til grunn for sin virksomhet. Dette gjelder private og offentlige aktører på ulike nivåer i alle samfunnssektorer. Regjeringen legger stor vekt på at lokal medvirkning står sentralt i miljøvernarbeidet.

Miljøvernmyndighetenes ansvar omfatter følgende:

- å samordne regjeringens arbeid med å fastsette de nasjonale og sektorvise miljøvernpolitiske målene
- å lede det tverrsektorielle analysearbeidet innenfor hver miljøutfordring
- å sørge for at det etableres et system for innsamling, strukturering og formidling av miljøinformasjon knyttet til utviklingen i miljøtilstanden, virkemiddelbruk og gjennomførte miljøtiltak

Sektormyndighetenes ansvar omfatter følgende:

- å ha oversikt over hvordan aktiviteten i sektoren påvirker miljøet

- å gjennomføre de tiltakene innenfor eget ansvarsområde som er nødvendige for at målene i miljøvernpolitikken skal nås
- å rapportere om miljøutviklingen i sektoren, effekter og kostnader av virkemiddelbruk og gjennomførte miljøtiltak

Sektorvise miljøhandlingsplaners rolle

Arbeidet med de sektorvise miljøhandlingsplanene er en viktig del av regjeringens samlede miljøvernpolitikk. Dersom regjeringen skal kunne føre en helhetlig miljøvernpolitikk, må sektorenes innsats på miljøvernområdet ses i en samlet, sektorovergripende sammenheng. De sektorvise miljøhandlingsplanene vil være et viktig verktøy for å kunne oppnå dette.

En sektorvis miljøhandlingsplan er et dokument som hvert departement har ansvaret for å utvikle og presentere. Planen vil omfatte de samfunnssektorene som forvaltningsmessig knyttes til vedkommende departement. Gjennom utarbeiding av miljøhandlingsplanen beskrives sektorens miljøpåvirkning, mål og utfordringer, samt virkemidlene og tiltakene for å nå målene. Videre skal sektordepartementet årlig rapportere de samlede resultatene for sin sektor til miljøvernmyndighetene, både i forbindelse med arbeidet med statsbudsjettet og i resultatoppfølgingssystemet.

Grønn stat

I St.meld. nr. 58 (1996-1997) *Miljøvernpolitikk for en bærekraftig utvikling* ble det slått fast at "offentlig sektor skal være en drivende kraft og gå foran i arbeidet for et økologisk bærekraftig samfunn."

I forbindelse med dette ble prøveprosjektet Grønn Stat etablert i 1998, med det formål å få en systematisk utprøving av hvordan man

best kan integrere miljøhensyn i statens virksomhet og få dokumentert virkningene av dette. 10 statlige etater deltok i dette prosjektet.

Prøveprosjektet har vist at potensialet for miljøforbedringer i staten er stort. Det er derfor bestemt at Grønn Stat skal utvikles fra et prøveprosjekt til fullskala drift. Alle statlige etater og virksomheter skal innen utgangen av 2005 ha innført miljøledelse som en integrert del av organisasjonens styringssystem. For å sikre tilstrekkelig fremdrift og forankring i arbeidet skal alle departementer gå foran og starte arbeidet med innføring av et enkelt system for miljøledelse i 2002.

Grønn Stat vil omfatte tiltak vedrørende driften av egne etater, mens de sektorvise miljøhandlingsplanene omhandler politikkutvikling og virkemiddelbruk overfor alle aktørene i hele sektoren.

Kulturdepartementets sektoransvar

Kulturdepartementets miljøhandlingsplan tar utgangspunkt i at kultur-, idretts- og miljøpolitikken har mange direkte berøringspunkter. Økende bevisstgjøring om det menneskeskapte miljøets betydning for trivsel og identitet avdekker behov for styrket offentlig innsats og engasjement knyttet både til kulturvern og til kvaliteten på våre fysiske omgivelser.

Kulturdepartementet definerer sitt sektoransvar på miljøvernområdet til å omfatte følgende tre felt:

- Museene og utvalgte kulturverntiltak
- Kulturbygg, idrettsanlegg og friluftsliv
- Offentlig rom, utsmykking, arkitektur og design

Hovedtyngden av Kulturdepartementets miljøpolitiske innsats inngår i miljøvern-

politikkenes resultatområde 3. *Kulturminner og kulturmiljøer* og gjenspeiles i kapitlet *Museene og utvalgte kulturverntiltak*. Innenfor resultatområde 2. *Friluftsliv* har Kulturdepartementet også et klart ansvar for å bidra til å nå regjeringens mål. Også de andre resultatområdene har relevans for Kulturdepartementets ansvarsområde. Dette er særlig knyttet til etablering og drift av kulturbygg og idrettsanlegg.

Kultur-, idretts- og miljøpolitikken har et stort potensial, og det er nødvendig å samordne innsatsen mellom sektorene og mellom Kulturdepartementet og Miljøverndepartementet innenfor de områdene der kultur-, idretts- og miljøpolitikken har felles utfordringer. Særlig er det store utfordringer knyttet til organiseringen av museene og utviklingen av kulturminnevernet.

Kulturdepartementets tiltak og oppgaver i miljøhandlingsplanens virkeperiode vil i hovedsak ivaretas av departementets underliggende institusjoner og fagorganer, ikke minst tilskuddsinstitusjoner. Disse aktørene har stor profesjonell kompetanse og godt utbygde nettverk for samarbeid. Disse aktørene omfatter blant andre Norsk museumsutvikling, Norsk Form, Norsk kulturråd, Utsmykkingsfondet for offentlige bygg og et stort antall museer.

Samtidig vil samarbeidet med de frivillige organisasjonene være viktig. På dette feltet har privat og offentlig virksomhet felles interesser i kombinasjonen av profesjonell kompetanse og frivillig innsats og entusiasme.

Internasjonal forankring

Rammebetingelsene for bærekraftig utvikling med utgangspunkt i kulturens betydning er i all hovedsak lagt i UNESCO-rapporten *Our Creative Diversity*, utarbeidet av Verdenskommisjonen for kultur og utvikling i 1996.

Hovedtesen i rapporten er at utvikling ikke bare omfatter økonomisk vekst og fordeling av materielle goder, men også muligheten til å velge et fullverdig, tilfredsstillende og verdifullt liv i sameksistens med andre mennesker. I et eget kapittel om kultur og miljø understrekes det at kulturen er underbetont, men ikke desto mindre et viktig aspekt ved bærekraftig utvikling.

I 1998 ble det avholdt en mellomstatlig konferanse om kulturpolitikk i Stockholm. Konferansen tok utgangspunkt i rapporten *Our Creative Diversity* og satte søkelyset på kulturens rolle som en dynamisk drivkraft for menneskelig utvikling. På konferansen ble det vedtatt en handlingsplan for kulturpolitikk og utvikling som blant annet oppfordrer til nytenking på det kulturpolitiske området med hensyn til lovgivning, utforming og gjennomføring av politikken.

De prinsipper og tilrådinger som kommer til uttrykk i handlingsplanen, er i hovedsak i samsvar med norsk kulturpolitisk praksis. I den videre utformingen av kulturpolitiske strategier og tiltak vil handlingsplanen være et viktig referansepunkt for å plassere norsk kulturpolitikk i en bredere internasjonal sammenheng.

Som en oppfølging av rapporten og konferansen i Stockholm ble det i 1998 opprettet et internasjonalt nettverk for kulturpolitikk (International Network of Cultural policy – INCP) etter canadisk initiativ. Norge deltar i dette nettverket. Hovedmålsetningene til INCP er å fremme det kulturelle mangfold, bidra til at kulturspørsmål kommer opp på den politiske dagsorden internasjonalt, samt fremme internasjonalt samarbeid om kulturpolitikk.

Mål og tiltak

Kulturdepartementets overordnede mål for tiltakene i årene framover er å bidra til bedre samarbeid og samordning mellom sektorene og mellom Miljøverndeparte-

mentet og Kulturdepartementet innenfor de områder der kultur-, idretts- og miljøpolitikken har felles berøringspunkter.

Kulturdepartementets tiltak i perioden vil omfatte en kombinasjon av flere virkemidler som vil danne et godt grunnlag for å nå mål og resultater:

- kobling av vern, utvikling og formidling
- holdningsskapende arbeid
- veiledning og faglig rådgivning
- driftsmidler
- stimuleringsstiltak
- investeringstiltak
- spillemidler til idrettsformål

MUSEENE OG UTVALGTE KULTURVERNILTAK

Status

Sammen med arkiv og bibliotek forvalter museene hoveddelen av samfunnets kollektive minne. Museene samler, bevarer, forsker i og formidler kunnskap om natur og kulturminner slik at kontinuitet og endring, sammenhenger og forskjeller blir ivaretatt.

I formålsparagrafen til det internasjonale museumsforbundet (ICOM) heter det at museene skal *tjene samfunnet og samfunnets utvikling*. Dette innebærer at de enkelte museenes mål og arbeidsinnsats må relateres til samfunnets behov, noe som forutsetter at museene har bred samfunnsorientering og gjør bevisste valg.

De om lag 800 museene i Norge forvalter både løse og faste kulturminner, og flere faste kulturminner er organisert som museer. Museene har ansvaret for om lag 5000 verneverdige bygninger hvorav en del er fredet. I tillegg kommer andre kulturminner som ulike typer anlegg, fartøyer og gjenstander.

Det samlede norske museumslandskapet har i all hovedsak grodd opp av seg selv. Private og lokale initiativ har vært en viktigere etableringsfaktor enn statlig planlegging og styring. Det offentliges viktigste oppgave har vært å bevilge driftsmidler og investeringstilskudd. Om lag 300 kunst- og kulturhistoriske museer får direkte eller indirekte tilskudd over Kulturdepartementets budsjett.

De fleste museer som direkte eller indirekte mottar statlige driftsmidler er knyttet til Kulturdepartementet. Unntakene

er universitetsmuseene under Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og diverse etatsmuseer som f.eks. Forsvarsmuseet under Forsvarsdepartementet, Norsk vegmuseum under Samferdselsdepartementet og medisinsk-historisk museum under Sosial- og helsedepartementet.

Norsk kulturråd gir også tilskudd til kulturverniltak. Både ekstraordinære tiltak ved museene, og prosjekter initiert av f.eks. fylkeskommuner, kommuner, frivillige organisasjoner, forlag og privatpersoner kan få støtte. Store deler av avsetningen i 2000 gikk til formidlingstiltak som utstillinger, film- og videoproduksjon og fagbøker.

Utfordringer

I St.meld. nr. 22 (1999-2000) *Kjelder til kunnskap og oppleving* skisseres en prosess for regional konsolidering av museene og etablering av nasjonale nettverk. Hensikten er å bevare og styrke lokalt engasjement, sikre faglig kompetanse på regionalt nivå, og etablere en mer planmessig nasjonal arbeidsdeling. Følgende hovedutfordringer trekkes fram:

- informasjons- og kommunikasjonsteknologi i dokumentasjon og formidling
- den flerkulturelle utfordringen
- kystkultur
- industri og sørvisnæringer
- økologi og miljøvern
- handlingsbæren kunnskap
- magasin og bevaring

Strukturendringene som skisseres i abmeldingen vil gi museumssektoren bedre grunnlag for å ta et selvstendig ansvar for forvaltningen av kulturminner og kulturmiljøer, noe som er en målsetting i miljøhandlingsplanene.

Kulturminner

I Riksantikvarens strategi 2000-2001 omtales kulturminner som de materielle og immaterielle spor mennesker har avtegnet i omgivelsene, og som utgjør en felles kultur- og naturarv. Riksantikvarens formål er å sikre kulturminner og kulturmiljøer som viktige kunnskaps-, opplevels- og bruksverdier til beste for dagens og morgendagens mennesker. Den strategiske planen understreker at kulturminneverdiene kan aktiviseres med sikte på å tjene ulike samfunnsmessige formål, og kan ha merkbare innvirkninger på samfunnsutviklingen.

Museene og kulturminnevernet har et nært sammenfallende utgangspunkt i forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer. Begge sektorer legger vekt på å tjene samfunnet og samfunnsutviklingen, og nøkkelord er kilder, kunnskap, opplevelser og bruksressurser. Behovet for kunnskap, kompetanse og dialog er felles, og det bør være et stort potensial for økt samarbeid mellom sektorene på alle forvaltningsnivåer. Det kan samtidig være nyanser i målsettinger og i vektlegging av vern og formidling, som kan tyde på at det er behov for en forsterket dialog.

De to sektorene har også en felles utfordring i at andre statlige etater har et selvstendig ansvar for å dokumentere sin egen historie, både i form av bevaring av faste kulturminner og drift av museer. Dette gjenspeiles i de sektorvise miljøhandlingsplanene, og blir også fastholdt i forbindelse med restruktureringen av museumsvesenet.

Organisatorisk basis for økt samarbeid

Miljøverndepartementet skal ivareta regjeringens miljøvernpolitikk, og har det øverste ansvaret for kulturminneforvaltningen. Riksantikvaren er som direktorat for kulturminneforvaltning Miljøverndepartementets rådgivende og

utøvende faginstans for forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer. Riksantikvaren har ansvar for at den statlige kulturminnepolitikken blir gjennomført, og har i denne sammenheng et overordnet faglig ansvar for den regionale kulturminneforvaltningens arbeid med kulturminnevern.

Kulturminneforvaltningen i fylkeskommunen har ansvar for kulturminnevernet i fylket og er faglig rådgiver for fylkeskommunen. Fylkeskommunen skal sørge for at det tas hensyn til fredete kulturminner og -miljøer i planleggingen, også på kommunenivå. Fylkeskommunen forbereder fredningssaker for Riksantikvaren, og kan selv gjøre vedtak om midlertidig fredning for å vinne tid til å vurdere om et truet kulturminne bør fredes permanent. Sametingets miljø- og kulturvern-avdeling har et tilsvarende ansvar for samiske kulturminner og kulturmiljøer.

Det planlegges en desentralisering av hele miljøområdet, også kulturminneforvaltningen, der kommunene skal gis et større ansvar. Det er blant annet aktuelt å gi kommunene myndighet etter kulturminneloven, i tillegg til dagens ansvar for kulturminneforvaltningen etter plan- og bygningsloven.

Omstruktureringen av museene og omorganiseringen av kulturminneforvaltningen bør sees i sammenheng. Prosessen med konsolideringen av museene og etablering av nasjonale nettverk gir grunnlag for økt profesjonalisering og bedre kompetanse, slik at museene i større grad vil kunne fungere i et definert samarbeid med kulturminneforvaltningen. En delegering av kulturminnevernet vil stille store krav til lokal kompetanse og ressurser og vil ytterligere forsterke behovet for å utvikle samarbeidet mellom sektorene. Museene

vil kunne gi viktige bidrag til lokal forvaltning og beslutningsprosesser.

Samtidig må museenes rolle som frie aktører trekkes fram. En modell for bedre å utnytte museenes kompetanse er å etablere ulike samarbeidsavtaler mellom kulturminneforvaltningen og museene. Aktuelle temaer kan være:

- konsulentbistand i arealplanlegging og behandling av enkeltsaker i forhold til lovverk
- rådgiving og tjenester innen håndverk, restaurering, vedlikehold og konservering
- ivaretagelse av dokumentasjon og teknikker
- formidling av kulturminner og kulturmiljøer

På statlig nivå vil det planlagte nye fagorganet ABM-utvikling der bl.a. Norsk museumsutvikling vil inngå, kunne framstå som en mer likeverdig aktør i samarbeidet med Riksantikvaren.

Norsk museumsutvikling (NMU)

Norsk museumsutvikling er et statlig fagorgan med bl.a. rådgivende oppgaver overfor offentlige myndigheter. NMU skal bidra til å utforme og gjennomføre den statlige museums politikken og forvalte oppgaver delegert fra Kulturdepartementet. NMU arbeider blant annet med forskning, dokumentasjon, bevaring og formidling, å fremme utvikling og samarbeid ved museene, bidra til samordning og standardheving, utvikle faglig kompetanse og være et informasjonssenter om og for museene i Norge.

Det vil være grunnlag for å videreføre og utvikle dialogen og kontaktmøtene som allerede er etablert mellom Norsk museumsutvikling og Riksantikvaren.

Desentraliseringen av kulturminneforvaltningen og et økt samarbeid mellom kulturminneforvaltningen og museene, kan også føre til at nye samarbeidsformer blir etablert mellom lokale museer, arkiver og bibliotek om for eksempel formidling.

ABM-utvikling

Som ledd i oppfølgingen av St.meld. nr. 22 (1999-2000) *Kjelder til kunnskap og oppleving*, vil det bli etablert et felles statlig samordnings- og kompetanseorgan for arkiv, bibliotek og museer med benevnelsen ABM-utvikling.

Nyetableringen vil også omfatte brorparten av de oppgaver som hittil har vært ivarettatt av Riksbibliotekjentesten under Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. Det nye organet vil altså få funksjoner med direkte betydning for institusjoner under både Kulturdepartementet og Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet, men det vil også berøre andre departementers ansvarsfelt.

På museumsområdet vil man arbeide for å legge til rette for faglig samordning på tvers av administrative skillelinjer, slik at bl.a. de store og betydningsfulle universitetsmuseene under Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet fullt ut vil kunne spille med i et nettverkssamarbeid innenfor rammen av en helhetlig museums politik.

Ved organiseringen av det nye organet vil det bli lagt vekt på å ivareta både Kulturdepartementets, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementets og Miljøverndepartementets interesser, herunder også hensynet til nødvendig samordning mellom museene og kulturminneforvaltningen.

En rekke spørsmål som gjelder innretningen og organiseringen av det nye organet vil bli utredet videre. Etter planen vil det første hele budsjettåret derfor være en prosjekt- og utredningsfase, slik at det

nye organet kan bygges opp skrittvis med sikte på å være operativt fra 1. januar 2003.

Samfunnsminne, kunnskap og kompetanse

Museene skal samle inn, ta vare på og dokumentere, som grunnlag for forskning og formidling. Kulturminnevernets bevarings- og dokumentasjonsoppgaver har mange likhetstrekk med museenes. I denne sammenheng er det ingen klar grenseoppgang mellom bygning, dekorert flate, inventar og museumsgjenstand.

I utgangspunktet er det universitets- og høyskolesektorens oppgave å utdanne personale til sektorene. Museene og kulturminneforvaltningen må ha en løpende dialog med utdanningssektoren om behov og nivå.

Reform 94 og museene

Undersøkelser viser at ungdom flest er likegyldige til museene, og lite er hittil gjort for å nå aldersgruppen mellom 16 og 19 år. Gjennom prosjektet "Reform 94 og musea" vil Norsk museumsutvikling presentere gode eksempler på samarbeidsprosjekter som kan være modeller for nytt utviklingsarbeid, samt vise hvordan museene kan gå fram for å tilpasse seg nye læringsmål og metoder i undervisningen. Prosjektet vil spesielt legge vekt på tverrfaglig kompetanse og handlingsbåren kunnskap ved museene. Prosjektet starter i 2001.

Behovet for tilgang på kompetanse og tjenester innenfor håndverk, handlingsbåren kunnskap og konservering er stort. Abm-meldingen tar til orde for utbygging av konserveringstjenester i hvert fylke.

Museene og fylkene tar i økende grad initiativ for å etablere tjenester på disse feltene, som griper inn i både museums- og kulturminnesektoren. På dette feltet bør det derfor være grunnlag for å samordne tjenester.

Der det er hensiktsmessig, kan to eller flere fylker samarbeide. Tjenestene bør kunne rette seg både mot museene og kulturminnevernet. Fylkene vil kunne håndtere behov og oppdrag, spesielt innen rådgiving, forebyggende konservering og sikring av bygninger og samlinger.

Tilsvarende løsninger bør etableres innenfor håndverk. Hvert fylke, eller flere fylker sammen, kan etablere regionale kompetansesentre, som omfatter både rådgiving, tjenester, dokumentasjon og metodeutvikling. Et utgangspunkt bør være å knytte disse til konsoliderte museer som inngår i det nasjonale nettverket. Regionale sentre vil også fungere som viktige formidlingsarenaer, der teknikker, prosesser og resultater settes inn i en sammenheng.

Samordning og samlokalisering av regionale konserverings- og håndverksentre kan være et utgangspunkt, men ikke det eneste mulige opplegget. En annen modell kan være et nettverk av håndverkere knyttet til ulike museer der det foreligger avtaler mellom fylkeskommunen, museene og håndverkere om rådgiving og tjenester rettet både mot museer og kulturminnevernet.

De tre fartøyvernssentrene bør også kunne samarbeide nært med regionale sentre for håndverk og konservering. En målsetting vil være i sterkere grad å integrere fartøyvernssentrene i et museumsnettverk, for å belyse sammenhengen mellom vern, bruk og formidling. Det vil også være viktig å styrke samarbeidet mellom fartøyvernssentrene som også arbeider med truede håndverk, og Norsk handverksutvikling. Et nettverk av regionale sentre for konservering og håndverk bør støttes av et samordnet sentralt apparat på feltet. Når det gjelder håndverk, er det i dag Norsk handverksutvikling som har oppgaven med registrering, kvalitetssikring, dokumentasjon av teknikker og håndtering av

stipendiatorordninger. Kulturminnevernet har Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) som sentralt organ med kompetanse på konservering og bygninger, men ikke i praktisk håndverk.

Norsk handverksutvikling

Norsk handverksutvikling er administrativt en avdeling under Maihaugen på Lillehammer. Norsk handverksutvikling er en sammenslåing av det gamle *Handverksregisteret* - som forvalter en database med håndverksteknikker og med håndverkere som har kompetanse på hver av teknikkene - og *Sekretariatet for små og verneverdige fag* som formidler kontakter mellom lærlinger og lærlingeplasser for offentlig godkjente fag som er for små til at det finnes et ordinært skoletilbud i dem.

Norsk handverksutvikling finansieres over statsbudsjettet via Kulturdepartementet og Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.

Det er en målsetting å skape et nærmere samarbeid mellom sektorene også nasjonalt. Det er behov for slagkraftige miljøer, som kan utvikle rådgiving, tjenester, veiledning og publikasjoner, dokumentasjon, forskning, registre, stipendiater og lærlingordninger.

Museumsbygninger og kulturminneforvaltning

De to sektorene bør komme til en prinsipiell og praktisk avklaring i forhold til status og håndtering av bygninger som forvaltes av museene.

Kulturdepartementets utgangspunkt er at museene skal betraktes på linje med andre eiere, og at museenes fredete og antikvariske bygninger skal gis samme behandling som tilsvarende bygninger med andre eiere i forhold til lov om kultur-

minner, plan- og bygningsloven og lov om brannvern.

Museumsnettverk og kulturminneforvaltning

I museumssektoren skal nasjonale nettverk videreutvikles, basert på en konsolidert museumsstruktur. Dette vil bygge opp en sektor som bedre vil kunne ivareta vern og formidling av sentrale deler av eldre og nyere norsk historie. En etablering og styrking av nettverkene gjør at museenes kunnskap kan knyttes sterkere opp mot sentrale satsinger i kulturminnevernet, for eksempel fartøyvern, kystkultur, fiskeri, sjøfart, tekniske og industrielle kulturminner, naturforvaltning og skjøtsel av landskap.

Flere museer er i dag sentrale i Riksantikvarens arbeid med landsverneplaner for ulike sektorer, for eksempel Norsk vegmuseum, Norsk telemuseum og Norsk jernbanemuseum. I NMUs arbeid med konsolidering og oppbygging av nasjonale, tematiske nettverk bør det etableres en ytterligere dialog med kulturminneforvaltningen om de nasjonale verneplanene, slik at museene kan bidra med metodikk, kunnskap og kompetanse.

Et felles satsingsområde er tekniske og industrielle kulturminner, anlegg, kommunikasjon og sørvisnæringer. Det er nå etablert en modell mellom sektorene der ansvar for istandsetting, drift og tilrettelegging for formidling er fordelt, og der målsettingen er tilfredsstillende vern samt god tilgjengelighet og formidling. Til nå har dette i første rekke handlet om utvalgte tekniske og industrielle kulturminner som Riksantikvaren har prioritert særskilt, men modellen bør kunne utvides og videreutvikles.

En oversikt utarbeidet av Norsk museumsutvikling viser at museene forvalter anslags-

vis 150 tekniske og industrielle kulturminner knyttet til:

- Sjøfart, kyst, skips- og båtbygging
- Tekstil, konfeksjon og lærvare
- Treforedling og papir
- Brennerier og bryggerier
- Jordbruk, landbruk og skogbruk
- Fiske og fiskeforedling
- Industri og mekaniske verksteder
- Bergverk, mineralutvinning, gruvedrift og metallurgi
- Elektrisk forsyning, vannkraft og energi
- Kanal, fløting og lenser
- Jernbane
- Kjøretøy, bil, motor og veitransport
- Fly og luftfart
- Telekommunikasjon

Statsraad Lehmkuhl, Christian Radich og Sørlandet

De tre skværriggede seilskipene Statsraad Lehmkuhl, Christian Radich og Sørlandet er tekniske kulturminner som er organisert som stiftelser. Kostnadene til drift, løpende og ekstraordinært vedlikehold er betydelige. Ved rehabilitering skal det legges vekt på å bevare skipenes opprinnelige preg mest mulig.

De tre skværriggerne har en fremtredende plass i folks bevissthet. De er blant de mest profilerte av de norske kulturminnene og har lenge blitt benyttet til representasjons- og reiselivsformål i utlandet, blant annet av Utenriksdepartementet. I perioder har de også fungert som skoleskip.

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og Kulturdepartementet vil i samarbeid med andre berørte departementer utrede nærmere mulige modeller for helårsdrift av de tre skværriggerne.

Arkeologi og kulturminneforvaltning

Arkeologisk museum i Stavanger og sjøfartsmuseene inngår i Kulturdepartementets ansvarsområde. Marinarkeologisk materiale stiller særlige krav til gode magasinforhold og kompetanse innen teknisk konservering.

Den arkeologiske kulturarven bør i større grad gjøres tilgjengelig for allmennheten. Formidling lokalt og sentralt bør styrkes.

Natur og kultur

Museene bør i større grad formidle sammenhenger mellom natur og kultur. Det er et mål at museene settes i stand til å ivareta disse oppgavene, ved å styrke den naturhistoriske kompetansen og legge til rette for kunnskapsproduksjon og formidling av sammenhenger. Etablering av tematiske, nasjonale nettverk vil kunne gi grunnlag for å vitalisere dette temaet også utenfor fagmiljøene på universitetsmuseene. Kulturlandskapet er et sentralt emne for samarbeid om kultur- og naturperspektiver.

Skjøtsel av norske kulturmarker

Gjennom et samarbeid mellom Landbruksdepartementet, Direktoratet for naturforvaltning og Norsk museumsutvikling ble *Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker* publisert. Norsk museumsutvikling følger opp samarbeidet med støtte til videoproduksjon.

Dokumentasjon og forskning

Et utgangspunkt bør være at de to sektorenes dokumentasjonssystemer blir bedre samordnet. Riksantikvaren og forvaltningsmuseene bør i størst mulig grad harmonisere systemene, samt videreutvikle strategier for å gjøre opplysningene tilgjengelige for allmennheten, for eksempel ved tilrettelegging av informasjon på nettet. Riksantikvaren er i ferd med å

utarbeide en ny database for dokumentasjon av verneverdige og fredete bygninger. Museenes 5000 verneverdige bygninger bør betraktes på linje med disse og inkluderes i den basen som nå utarbeides.

Det er behov for styrket forskningsaktivitet ved museene. Kulturminnevernet har tilsvarende behov, og forskningstemaene vil i mange tilfeller kunne være sammenfallende. Museene og kulturminneforvaltningen bør gå sammen i en dialog med Norges forskningsråd om etablering av programmer der forskning om kulturminner og kulturmiljøer står i fokus.

Opplevelse, formidling og møtested

Museene og kulturminneforvaltningen skal ta vare på og verne materielle og immaterielle minner for framtidige generasjoner, som en del av samfunnets kollektive minne. Vernebegrepet har tradisjonelt stått sterkt, til en viss grad på bekostning av en dynamisk diskusjon om formidling, tilgjengelighet, bruk og kommunikasjon i forhold til dagens generasjoner. Museene er viktige møteplasser og lokale arenaer for dialog og formidling, og de fungerer som kulturminnevernets førstelinje i møte med lokalsamfunn og frivillige.

Kulturminneåret 1997

Kulturminneåret er et godt eksempel på et prosjekt som utløste stort engasjement lokalt i Norge. En stor del av aktiviteten i løpet av kulturminneåret var knyttet til museer. Museene fikk på denne måten vist sitt potensial som møteplass og lokal formidlingsarena. Formålene med kulturminneåret var å skape større forståelse for kulturminnene som kunnskaps-, opplevels- og bruksverdier, samt styrke samarbeidet mellom museene, kulturminneforvaltningen, de frivillige organisasjonene og kommunene.

Det bør legges til rette for at fylkene samordner formidling av kulturminner og museer, der for eksempel museene i større grad medvirker i formidlingen av faste kulturminner. Økt satsing på formidling med god kvalitet vil gi kulturminnene en mer sentral plass i folks bevissthet, i utvikling av tettsteder, reiseliv og næring.

Musea og tettstadutvikling

Hefte *Musea og tettstadutvikling* (2001) er utarbeidet av Norsk museumsutvikling og inngår i *Program for utvikling av miljøvennlige og attraktive tettsteder i distriktene*. Målet for programmet er å stimulere tilbakeflytting og ny tilflytting til distriktene ved å utvikle miljøvennlige og attraktive tettsteder. Programmet er et samarbeidsprosjekt mellom sju departementer med Miljøverndepartementet som sekretariat.

Gjennom en målsetting om å være aktive samfunnsaktører bør de to sektorene bidra i prosesser for å forme nye fysiske omgivelser med kvalitet, med hensyn til bygninger, anlegg, skjøtsel og landskap. Kulturminnevern kan også betraktes som bevisst administrasjon av endring. Jærmuseet og prosjektet Norveg kan være eksempler på en framtidsrettet sammenheng mellom bygning, kultur- og naturmiljø.

Jærmuseet

Jærmuseet ble grunnlagt i 1985 og er siden utbygd i to byggetrinn. Jærmuseet er ett av seks prosjekt som skal samarbeide i et nasjonalt nettverk av vitensentre. Det faglige målet med tiltaket er å formidle bred og allsidig kunnskap og forståelse for sammenhengene mellom natur, kultur, landskap, teknikk og miljø. Vitensentret skal stå ferdig i 2003.

Skolen er et sentralt utgangspunkt for oppbygging av holdninger til kulturminnevern og kulturmiljøer, noe som bør

tilsi økt engasjement i forhold til denne sektoren. Samsillet mellom skoleverket, museene og kulturminneforvaltningen må vektlegges særskilt i det videre arbeidet.

Kulturelt mangfold

Minoritetenes ulike kulturer og historie er lite synlig i museene og i kulturminnevernet. Til nå har de spilt en marginal rolle også i forhold til storsamfunnets kulturvern-arbeid. Situasjonen er selvfølgelig for-skjellig for de ulike minoritetsgruppene.

Den samiske urbefolkningen har flere museer, og kulturminneloven har egne bestemmelser om samisk kulturminnevern. Hovedutfordringen her er å sikre at samene får styrket sine muligheter for å ivareta egen historie.

Situasjonen for de nasjonale minoritetene er høyst ulik for de forskjellige gruppene; jøder, kvener, romanifolket og skogfinner. Felles for disse gruppene er at det er gjort svært lite fra storsamfunnets side for å sikre deres kulturarv.

De nasjonale minoritetenes rettigheter er bl.a. nedfelt i Europarådets rammekonvensjon av 1. februar 1995 om beskyttelse av nasjonale minoriteter og i St.meld. nr. 15 (2000-2001) *Nasjonale minoriteter i Noreg - Om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar*. I den siste omtales også minoritetsrettigheter i forhold til kulturarven:

Kulturarven til dei nasjonale minoritetane er ein del av kulturarven i Noreg. Norske styresmakter har såleis eit særskilt ansvar for å ta vare på kulturarven og dei kulturelle tradisjonane til minoritetane. Ved å ratifisere Rammekonvensjonen om vern av nasjonale minoritetar og Den europeiske pakta om regions- og minoritetsspråk, har staten teke på seg eit spesielt ansvar for å støtte

tiltak med sikte på å ta vare på, styrkje og vidareutvikle kulturen til dei nasjonale minoritetane og minoritetsspråka kvensk/finsk, romanes og romani.

I tillegg til at det haster med en bred innsats på dette feltet, er det en særlig utfordring at de nasjonale minoritetene har ulike oppfatninger av hva det er viktig å ta vare på av det som er igjen av deres kultur. I forhold til innvandrere som har kommet til Norge i løpet av de siste 30 årene, er svært lite gjort på dette feltet.

Vi står foran store utfordringer med vern av faste kulturminner og formidling på disse feltene. Det stiller krav til kunnskap, bevissthet og prioriteringer. Det tradisjonelle søkelyset på nasjonal identitet og norsk kulturarv må nyanseres, for i sterkere grad å kunne integrere det kulturelle mangfoldet i kulturminnevernet og museene.

Romani-sentret ved Glomdalsmuseet

Historien til minoritetene i det norske samfunnet, blant dem romanifolket, har i liten grad blitt dokumentert og formidlet ved museene. For å rette opp denne mangelen har regjeringen foreslått statlig støtte til å etablere et senter for dokumentasjon og formidling av romanifolkets kultur og historie. Senteret skal inngå som en avdeling ved Glomdalsmuseet på Elverum.

Mål og tiltak

Innsatsen i årene framover vil rette seg mot følgende mål og tiltak:

Bedre samarbeidet og samordningen mellom Kulturdepartementet, Miljøverndepartementet og andre berørte departementer gjennom:

- å etablere ABM-utvikling

- å arbeide for å avklare spørsmålet om status og håndtering av museenes fredete bygninger
- å bidra til ytterligere forbedret dialog om kulturminneforvaltningens nasjonale verneplaner
- å bidra til å utrede mulige løsninger for helårsdrift av de tre skværriggede seilskipene
- å arbeide for en bedre samordning mellom kulturvernet og kulturminnevernets dokumentasjonssystemer

Bidra til å ytterligere å fokusere på kulturminnevernets og museenes felles behov for kompetanse gjennom:

- å samordne dialogen med utdanningssektoren om museenes og kulturminnevernets kompetansebehov
- å arbeide for bedre løsninger og bedre samordning av kompetansebehovet i regionene innenfor konservering og handlingsbåren kunnskap

Bidra til økt fokus på formidling og holdningsskapende arbeid gjennom:

- å fokusere på skoleverket for å bygge opp kunnskap og bevisste holdninger om kulturminnevern og kulturmiljøer
- å arbeide for å styrke museenes rolle når det gjelder den utadrettede formidlingen, samt fokusere på sammenhengen mellom vern og formidling
- å arbeide for å styrke museenes potensial knyttet til dokumentasjon, bevaring, forskning og kunnskapsutvikling
- å styrke og utvikle museenes forvaltning og formidling av kulturminner

knyttet til den samiske befolkning og minoriteter

I forbindelse med økt satsing på kultuminneforvaltning i kommunesektoren vil Kulturdepartementet:

- arbeide for å utvikle museenes rolle i lokal og regional planlegging, tettstedsutvikling, næringsutvikling og reiseliv
- arbeide for å styrke museenes rolle som rådgivere og premissleverandører for å gi kommunene faglig gode beslutningsgrunnlag
- legge vekt på betydningen av den frivillige innsatsen, frivillige organisasjoner og samspillet mellom offentlig og privat virksomhet (kfr. Lokal Agenda 21)

Innsatsen vil inngå i oppfølgingen av St.meld. nr. 22 (1999-2000) *Kjelder til kunnskap og oppleving* og omtales i de årlige budsjettproposisjonene.

KULTURBYGG, IDRETTSANLEGG OG FRILUFTSLIV

Status

Bygg og anlegg innen kultur- og idrettssektoren er viktige kulturbærere. De har ofte en sentral plass i landskapet og lokalmiljøet og danner fysiske rammer rundt et mangfold av aktiviteter. Utformingen av kultur- og idrettsanlegg er viktig for den estetiske og sosiale kvaliteten på offentlige rom. Lokaliseringen av kulturbygg og idrettsanlegg er viktig for byutvikling, næringsliv og reiseliv.

Kulturdepartementet gir investerings-tilskudd til:

- hel- eller delfinansiering av nasjonale kulturbygg
- delfinansiering av regionale og lokale kulturbygg
- delfinansiering av idrettsanlegg og friluftstiltak
- delfinansiering til utsmykking av offentlige bygg
- delfinansiering av tusenårssteder

Kulturdepartementet gir gjennom tilskuddsordningen for regionale og lokale kulturbygg tilskudd både til nybygg og til tilrettelegging av eksisterende bygninger.

Tilskudd til rehabilitering av kulturbygg kombinerer verne- og miljøhensyn med kulturlivets behov for lokaler til ulike formål og aktiviteter. Slike anlegg kan også ha en funksjon i å formidle og aktivisere kulturminneverdier. Innenfor den årlige bevilgningen til Norsk kulturfond blir det

avsatt midler til delfinansiering av kulturbygg.

Statlige kulturbygg blir finansiert med bevilgninger over Arbeids- og administrasjonsdepartementets budsjett. Veilederen *Estetikk i statlige bygg og anlegg*, utarbeidet av Kulturdepartementet, Arbeids- og administrasjonsdepartementet og Samferdselsdepartementet i 1997, er veiledende for statlig byggevirksomhet.

Veilederen og eksempelsamlingen *Idrettsanlegg og estetikk* ble utgitt av Kulturdepartementet i mars 2001. Formålet med publikasjonen er å stimulere til at estetiske aspekt blir ivaretatt ved planlegging, prosjektering og bygging av idrettsanlegg. Veilederen henvender seg til alle som deltar i utforming og drift av idrettsanlegg.

Veilederen *Miljøhensyn ved bygging og rehabilitering av idrettsbygg* ble utgitt av Kulturdepartementet høsten 2000. Veilederen inneholder konkrete miljøsjekklister, som skal benyttes ved forhåndsgodkjenning av planer for idrettsbygg. Forhåndsgodkjenning av friluftsanlegg skal tilfredsstille de samme krav til miljø og estetikk som gjelder for ordinære idrettsanlegg.

Høsten 2000 gav Kulturdepartementet også ut veilederen *Kommunal planlegging for idrett og fysisk aktivitet*. Den ble sendt ut til kommuner, fylkeskommuner og idrettsorganisasjoner.

Utfordringer

Statlige kulturbygg

Av nye statlige prosjekt vil nytt operahus og nytt magasin og rehabilitering av den eksisterende bygningen for Nasjonalbiblioteket ha høyeste prioritet. Av andre større statlige kulturbygg er det nye nasjonale kunstmuseet i hovedstaden det mest omfattende.

Nytt nasjonalt kunstmuseum

I St.meld. nr. 22 (199-2000) *Kjelder til kunnskap og oppleving* ble det foreslått å samorganisere flere kunstinstitusjoner til et nytt nasjonalt kunstmuseum med hovedbase i området ved Tullinløkka i Oslo. De aktuelle institusjonene er Nasjonalgalleriet, Museet for samtidskunst, Riksutstillinger, Kunstindustrimuseet, Henie Onstad Kunstsenter og Norsk Arkitekturmuseum. Den nye institusjonen skal etter planen opprettes 1. januar 2003. Tilretteleggingen av de fysiske rammevilkårene skal skje etappevis, med sikte på ferdigstilling til jubileet i 2014.

Nasjonale kulturbygg og tusenårssteder

I St.meld. nr. 22 (1999-2000) *Kjelder til kunnskap og oppleving* er det redegjort for et akkumulert behov for økte investeringer i kulturbygg. En rekke store prosjekter er urealiserte og vil med nåværende bevilgningsnivå ikke bli realiserte i overskuelig framtid. Selv med økt bevilgningsramme i årene som kommer, vil det likevel være nødvendig med en stram og planmessig prioritering mellom prosjektene. Allerede igangsatte prosjekt vil få høyeste prioritet i de første årene framover. Tusenårssteder blir prioriterte fram mot 2005.

Tusenårsstedene

Målet med tusenårsstedene er å ta vare på og markere et utvalg av anlegg, institusjoner, kulturmiljø og naturområder av større historisk, kulturell og miljømessig verdi. Tusenårsstedene skal spille en kulturell og miljømessig rolle som peker ut over det aktuelle fylket.

Tilskudd til nasjonale kulturbygg skal bidra til realisering av bygninger og rom for institusjoner eller tiltak som har en nasjonal oppgave, en landsomfattende funksjon eller en viktig landsdelsfunksjon. Byggeprosjektene skal dekke behovet for forsvarlig areal, økt funksjonalitet, og/eller

økt sikkerhet gjennom planlegging, ombygging og/eller nybygg. Bygningene skal ha høy arkitektonisk kvalitet.

Kulturdepartementet har i budsjettproposisjonen for 2002 presentert en detaljert investeringsplan for nasjonale kulturbygg og tusenårssteder. Formålet med planen er å gi kulturinstitusjoner og tiltak bedre fysiske rammer med høy kvalitet, og realisere dette gjennom god planlegging og gjennomføring. For sentrale myndigheter skal planen være et styringsdokument i beslutningen om kulturbygginvesteringer i kommende fireårsperiode, og en oversikt over prosjekter som ikke kan realiseres før etter fireårsperioden. Planen inneholder derfor bevilgningsmessige konsekvenser, realiseringstid og prioritering mellom prosjekter. Det legges til grunn at planen oppdateres hvert år i forbindelse med budsjettproposisjonen.

NORVEG - senter for kystkultur og kystnæring

Norveg er Nord-Trøndelags tusenårssted og skal bygges i nærheten av hurtigrutehavna i Rørvik i Vikna kommune. Sentret skal gi en presentasjon av framveksten av de norske fiskerisamfunn, fiskernes teknologi og biologiske grunnlag fra forhistorisk tid til i dag. Hovedvekten av presentasjonen skal omhandle havets ressurser og forvaltningen av disse. Senteret skal også inneholde regionale kulturhusfunksjoner. Bygningens fasade skal ha form som seil og skipsskrog, noe som gjør at bygningen både symboliserer innholdet og vekker oppmerksomhet i skipsleia som går forbi Rørvik. Senteret skal være en integrert del av Kystmuseet i Nord-Trøndelag, Woxengs Samlinger. Bygget skal stå klart i 2003.

Flere kulturinstitusjoner som får driftstilskudd fra Kulturdepartementet er lokalisert i verneverdige bygninger. Det er forutsatt at institusjonene innenfor driftsbudsjettet skal avsette tilstrekkelige midler

til vedlikehold av bygningene. I enkelte tilfeller gir departementet tilskudd til større restaureringstiltak ved slike bygninger. Et eksempel er teatersalongen ved Den Nationale Scene som i 2001 ble restaurert og delvis rekonstruert slik den var ved åpningen av teatret i 1909.

Regionale og lokale kulturbygg

Kulturdepartementet vil bidra til å sikre det lokale og regionale kulturliv egnede lokaler og gode møtesteder gjennom ombygging, tilbygg til eksisterende bygninger eller ved nybygg. Man vil legge stor vekt på å finne løsninger basert på en samordning av behov og ressurser innen kulturlivet.

Departementet vil fokusere på muligheten for ombygging av eksisterende kulturbygg for å møte nye behov og øke tilgjengeligheten. Departementet ser det som en stor utfordring å bidra til å kombinere ivaretagelse av eksisterende bygninger av miljømessig og kulturhistorisk betydning, med kulturlivets behov for lokaler og møtesteder. Man vil også utvikle kulturbyggenes rolle i regional planlegging og tettstedsutvikling, næringsutvikling og reiseliv.

Idretts- og friluftslivsanlegg

Den statlige idrettspolitikken skal bidra til at befolkningen har et bredt spekter av lokalt forankrede aktivitetstilbud, både i regi av frivillig medlemsbasert idrett og gjennom muligheten for egenorganisert aktivitet. Dersom støtten til anlegg skal være et egnet virkemiddel for idrett og fysisk aktivitet for alle, innebærer det at det i framtiden må fokuseres på å bygge anlegg som sikrer et større mangfold av aktiviteter. Ved en slik tilrettelegging vil det kunne gi en større del av befolkningen mulighet for fysisk aktivitet.

Kulturdepartementet vil sikre at planer for idretts- og friluftslivsanlegg fortsatt vurderes etter behov i hver enkelt

kommune. Man vil legge til rette for at anleggene i større grad vurderes i sammenheng med arealplanleggingen. Her er det viktig å ta hensyn til aktuelle rikspolitiske retningslinjer, særlig *Barn og planlegging* og *Areal- og transportplanlegging*. Hovedpunkt i de nevnte retningslinjene er at idrettsanlegg bør lokaliseres slik at transportbehovet holdes nede, og slik at barn og ungdom i størst mulig grad kan ta seg dit på egen hånd. Anleggene bør også plasseres slik at påvirkningene fra lokal luft- og støvforurensing blir minst mulig.

Kulturdepartementet vil forsøke å stimulere til at anleggene vurderes ut fra lokal byggeskikk og materialbruk, og at det stilles miljøkrav til byggematerialer. Det er også en utfordring å stimulere til at anleggene gjøres mest mulige energieffektive og at avfallsbehandlingen er gjennomtenkt, både ved bygging og drift av anlegget. Det vises til tidligere omtale av veilederen *Miljhensyn ved bygging og rehabilitering av idrettsbygg*.

Alle større idrettsanlegg skal ha en miljømessig gjennomgang av prosjektet. KD har utarbeidet en miljøsjekklister som er lagt ved handlingsplanen.

Idrett, friluftsliv og de frivillige organisasjonene

De frivillige organisasjonenes ressursbruk og aktivitet kan ha stor miljøeffekt, negativ så vel som positiv. På dette feltet er det potensial for en bedre miljøpraksis som kan knyttes opp mot både bevisstgjøring og informasjon vedrørende miljøvennlig drift. Både miljøheimevernet, Lokal Agenda 21 og GRIP kan være gode støttespillere i et slikt arbeid.

Staten ved Kulturdepartementet vil arbeide for å inspirere de frivillige organisasjonene til å ha miljøbevissthet som en integrert del av sine aktiviteter.

Idrettens Agenda 21

Det 3-årige prosjektet Idrettens Agenda 21 skal utvikles til å bli en handlingsplan hvor norsk idrett er med i arbeidet for en mer bærekraftig utvikling. I samarbeid med lokale, regionale og sentrale myndigheter, frivillige miljøorganisasjoner og andre kompetansemiljø, skal prosjektet være med på å integrere miljøhensyn i norsk idrett. Prosjektet skal også bidra til å synliggjøre konkrete og praktiske tiltak som bidrar til å redusere den negative miljøpåvirkningen fra idrettsanlegg og idrettsaktiviteter. Bak Idrettens Agenda 21 står Norges Idrettsforbund og Olympiske Komité, Kulturdepartementet og Miljøverndepartementet. Sekretærfunksjonen er lagt til Stiftelsen Lillehammer Miljø.

Mål og tiltak

Innsatsen i årene framover vil rette seg mot følgende mål og tiltak:

Bidra til forutsigbarhet i planleggingen gjennom:

- å følge opp investeringsplanen for nasjonale kulturbygg og tusenårssteder
- å sikre at kulturbyggene er planlagt ut fra det lokale og regionale kulturlivets behov, og at funksjonelle, estetiske og miljømessige forhold ivaretas på en god måte, gjennom prosessen med forhåndsgodkjenning av planer

Bidra til økt samarbeid og koordinering mellom kultur- og miljøpolitikken gjennom:

- å etablere felles mål for friluftslivet

Bidra til å kvalitetssikre investeringer i bygg og anlegg, samt fokusere på holdningskapende innsats gjennom:

- løpende oppfølging av enkeltsaker og revisjon av veilederen "Estetikk i statlige bygg og anlegg"
- bruk av veiledere, sjekklister og faglig oppfølging av enkeltsaker
- å stimulere flere kommuner og fylkeskommuner til å arbeide for miljø og estetikk, gjennom blant annet Rolf Hofmos pris for idrettsparker og miljø- og estetikkpriser for idretts- og friluftsanlegg i enkelte fylkeskommuner

Bidra til en bærekraftig og miljøvennlig utvikling av idretten gjennom:

- å fokusere på sambruk av bygninger, anlegg og areal, for eksempel skole, idrett og friluftsliv/rekreasjon
- å prioritere midlene slik at en vesentlig del går til ombygging av eksisterende kulturbygg eller til ombygging fra annet formål til kulturformål
- å fortsatt prioritere rehabilitering av idrettsanlegg
- å bidra til arbeidet med Idrettens Agenda 21 der målet er å integrere miljøhensyn i idretten

Investeringer i kulturbygg, idrettsanlegg og friluftsliv vil omtales i de årlige budsjettproposisjoner. Det henvises spesielt til investeringsplanen for nasjonale kulturbygg og tusenårssteder.

- utvikling av statens eget grafiske designprogram

OFFENTLIG ROM, UTSMYKKING, ARKITEKTUR OG DESIGN

Status

Staten har de siste tiårene forsøkt å bidra til at kvaliteten på våre fysiske omgivelser og formgivingen i samfunnet blir viet større oppmerksomhet. Fra slutten av 1970-tallet har byggeskikkarbeidet bidratt til dette, og siden midten av 1980-tallet er innsatsen for by- og tettstedsutvikling trappet opp.

Fra begynnelsen av 1990-tallet er arkitektur og design satt i en kulturpolitisk sammenheng, og design er i økende grad blitt vektlagt i næringspolitikken. Arkitektur og design benyttes mer enn før for å profilere Norge internasjonalt. En lang rekke tiltak på området er gjennomført eller igangsatt:

- endringer i plan- og bygningsloven med skjerpede krav til estetikk
- innsats for en bærekraftig byggeskikk
- by- og tettstedsutvikling gjennom blant annet miljøbyprogrammet
- økt satsing på holdningsskapende arbeid innen byggeskikk og stedsforming
- økt satsing på arkitektonisk kvalitet i statens egen byggevirksomhet
- økt bruk av arkitekt- og designkonkurranser
- nye ordninger for utsmykking av offentlige bygg
- etablering og utdeling av priser og utmerkelser
- integrering av design i næringspolitikken
- innføring i byggeskikk og arkitektur i grunnskolen
- økt bruk av arkitektur og design i internasjonal profilering

Den synlige kommunen

Kommunenes Sentralforbund og Norsk Form har inngått en samarbeidsavtale om Den synlige kommunen. Innenfor avtalen holdes det blant annet årlige nasjonale konferanser om kvalitet i de bygde omgivelser. Norsk Form har en rolle som faglig veileder for Kommunenes Sentralforbund innen stedsforming og estetisk kvalitet.

Økonomisk tilskudd gis til kunstnerisk utsmykking og til hel- og delfinansiering av idrettsanlegg og kulturbygg som skal ivareta nasjonale, regionale og lokale idretts- og kulturformål. En rekke institusjoner, som f.eks. stiftelsen Norsk Form, museer, tiltak og prosjekter, får tilskudd for å øke bevisstheten og heve kunnskapen om kvaliteten på våre fysiske omgivelser.

Norsk Form- senter for design, arkitektur og bygningsmiljø

Norsk Form ble etablert som en stiftelse av Kulturdepartementet i 1993, og skal arbeide for å skape større forståelse og økt samlet innsats for offentlig rom og formgiving. Norsk Form setter estetikk i omgivelsene på den faglige og politiske dagsorden og retter søkelyset mot kvaliteten i design og de ytre omgivelser. Virksomheten er rettet mot publikum, fagfolk, myndigheter og næringsliv og omfatter en rekke prosjekter, programmer og tiltak som gjennomføres over hele landet. Norsk Form har blant annet ansvaret for Statens designkonkurranse og Designernes høstutstilling.

Tiltakspakke på feltet offentlig rom, utsmykking, arkitektur og design

Kulturdepartementets satsing på våre fysiske omgivelser omfatter tiltak innen IKT, utsmykking av offentlige uterom, forskning- og formidlingsprosjekt om ny

arkitektur, dokumentasjon og formidling av arkitektur, etablering av en designhistorisk samling m.m.

Flere institusjoner samarbeider om nærmere spesifiserte oppgaver og fellestiltak:

- Det pågår samarbeid om en felles IKT-portal for feltet, bl.a. i dialog med Kulturnett Norge. Formålet er å profilere og posisjonere portalen i forhold til eksisterende tilbud, samt skape interesse for feltet blant et bredere publikum.
- Under prosjektet "Det offentliges ansikt" er det satt igang et samarbeid om en estetisk oppgradering av Regjeringskvartalet. Estetisk veileder for statlige bygg og anlegg, utgitt i 1995, skal revideres. Kommunenes Sentralforbund skal utarbeide designveiledere.
- Det er utarbeidet retningslinjer for utsmykking av offentlige uterom. Midler er utlyst, og tildeling vil etter planen kunne skje i slutten av 2001. Det legges vekt på å fremme samtidskunst av nyskapende og eksperimentell karakter.
- Dokumentasjon og formidling av nyere norsk arkitektur styrkes.
- Det arbeides med å etablere en designhistorisk samling ved Kunstindustrimuseet i Oslo, noe som bl.a. blir formidlet gjennom en designutstilling høsten 2001.

Utfordringer

Statens formidlingsrolle

Et viktig element i regjeringens kulturpolitikk er at den skal bidra til at flest mulig

får tilgang til og forståelse for arkitektur og design av god kvalitet. I erkjennelsen av at markedet ikke er tilstrekkelig for å sikre vitalitet, kvalitet, nyskaping og mangfold, må det offentlige inn med tiltak.

Staten kan bidra til å skape holdninger og økt bevissthet om de fysiske omgivelsene. Holdningsskapende arbeid omfatter formidling av gode eksempler og inspirasjon til myndigheter, beslutningstakere og produsenter. Det innebærer veiledning, bevisstgjøring og formidling av kunnskap om omgivelser og gjenstander. For næringslivet er det viktig med informasjon og rådgiving knyttet til nyskaping og produktutvikling.

Designhåndbok

Det vil bli utarbeidet en designhåndbok for kommunene, som særlig tar sikte på å veilede i å utforme og møblere offentlige rom. Benker, belysning, skiltbruk, reklame, bruk av vann, drift og vedlikehold av offentlige anlegg vil være tema i håndboken. Målet er å inspirere til kvalitet, ikke å normere løsninger på en måte som svekker stedenes egenart. Norsk Form har ansvar for prosjektet.

I denne sammenheng er det viktig å skape møteplasser og arenaer for felles opplevelse av kvalitet, for debatt og bevisstgjøring og for kunnskapsspredning.

Kurs om estetikk

Byggeskikksekretariatet, Norsk Form og Riksantikvaren holder kurs om estetikk i stedsutvikling i ulike regioner for kommunalt og fylkeskommunalt fagpersonale og for politikere.

Arbeidet har ikke bare det allmenne publikum som målgruppe, men også politikere, myndigheter, næringsliv og yrkesutøvere i næringsliv, utdanningsinstitusjoner og presse.

Villa Stenersen

Villa Stenersen, et arkitektonisk viktig byggverk, ble i 2001 tatt i bruk til varierte kulturformål, fortrinnsvis innenfor arkitektur- og designfeltet. Bruken er fleksibel og allmenn tilgjengelighet er sikret.

Innsatsen må tilrettelegges for ulike tids-horisonter, fra det langsiktige i grunnskolen til det kortsiktige i aktuelle saker. Særlig viktig er innsatsen rettet mot barn og unge.

Skolens uterom

Det er startet opp et program for skolens uterom som nærmiljøanlegg, i regi av Norsk Form og i samarbeid med Husbanken og Tromsø, Trondheim og Kristiansand kommuner. Det arbeides også aktivt innenfor Norsk Forms program for Skole og omgivelser med et tverrfaglig samarbeid om skolens uterom og med estetisk utforming av skoleanlegg.

Samarbeid og samordning

God kvalitet på den fysiske formgivingen har betydning for livskvalitet, trivsel, identitet og konkurransevne. Det som utformes og fornyes av steder og offentlige rom, bygninger og produkter, bør være tuftet på ambisjoner om god kvalitet ved at estetiske og funksjonelle, økologiske og økonomiske hensyn er tatt vare på. En bedre samlet innsats vil kunne medvirke til å styrke næringslivets lønnsomhet og konkurransevne og forsterke Norges internasjonale posisjon innenfor områdene arkitektur, design og vareproduksjon.

Statens innsats for å bidra til god kvalitet innen arkitektur, byggeskikk, stedsforming og design er i dag spredt på flere departementer, institusjoner og tiltak. Økt samarbeid på tvers av departementer, sektorer, fag og forvaltningsnivåer bør tilstrebes. Samarbeid må sees i lys av at flere statlige virksomheter er omorganisert og at deregulering og konkurranseutsetting fører

til endringer i statens og det offentliges roller. Komplekse planprosesser som både skal ivareta verne- og utviklingsinteresser og krav til estetisk utforming, øker behovet for relevant fagkompetanse.

Mål og tiltak

Innsatsen i årene framover vil rette seg mot følgende mål og tiltak:

Være forbilde og pådriver for økt oppmerksomhet om kvalitet i de offentlige omgivelser gjennom:

- å utvikle og skape nye fysiske omgivelser og offentlige rom med høy arkitektonisk og kunstnerisk kvalitet
- å legge vekt på de fysiske omgivelser betydning for livskvalitet, trivsel og identitet – samt byutvikling, stedsforming og næringsutvikling
- å eksperimentere og tenke nytt slik at framveksten av god arkitektur, design og utsmykking i det offentlige rom sikres, formidles og debatteres

Informere og stimulere til kvalitet i de bygde omgivelser gjennom:

- å utvikle gode eksempler og formidle inspirasjon til myndigheter, beslutningstakere og næringslivet

Videreføre det statlige ansvaret for oppdragskunst gjennom:

- å styrke Utsmykkingsfondet for offentlige bygg

Budsjettmessig oppfølging vil inngå i de årlige budsjettproposisjoner.

Sjekkliste vedr. miljøforhold ved søknad om forhåndsgodkjenning av planer for idrettsbygg

Søker/kontaktperson

Anleggets navn

Nyanlegg		
Rehabilitering		

Miljøforhold som skal vurderes:	Ja	Nei	Merknader
Krav i medhold av lovgivning, retningslinjer m.v.			
1. Er anlegget prioritert i kommunedelplan for idrett og fysisk aktivitet? 2. Er anlegget vurdert i forhold til RPR for barn og unge? 3. Er lokalisering av anlegget vurdert i forhold til RPR for samordnet areal- og transportplanlegging?			
Vurderinger i forhold til estetikk og byggeskikk			
1. Er anleggets arkitektur tilpasset stedets byggeskikk og omgivelsene? 2. Utgjør anlegget og de tilgrensende uteområder en funksjonell enhet? 3. Er materialbruken i samsvar med lokale byggetradisjoner?			
Plassering på tomta			
1. Vil lokalklima og vind påvirke energiforbruket? 2. Vil anlegget bli påvirket fra lokal luftforurensning og støy? 3. Vil anlegget bli påvirket av radon og grunnforurensninger?			
Materialbruk			
1. Forkommer det stoffer som er omtalt på A og B listen (se kap. 5 i veilederen) i anlegget? 2. Er bruk av miljømerkede byggevarer eller byggevarer som tilfredsstiller slike krav prioritert? 3. Er de øvrige byggevarerne i anlegget miljødeklarererte?			
Energieffektivitet			
1. På hvilke måter er energieffektiviteten i anlegget ivaretatt? 2. På hvilken måte er energifleksibiliteten ivaretatt?			
Avfallsbehandling			
1. På hvilken måte vil avfallsplanlegging bli ivaretatt? 2. På hvilken måte vil miljøsaneringen bli gjennomført ved rehabilitering?			
Vann og avløp			
1. På hvilke måter skal vannforbruket reduseres?			

APPENDIKS

Miljøhandlingsplanen tar utgangspunkt i følgende bakgrunnsdokumenter:

- St.prp. nr. 1 (2000-2001)
- Innst. S. nr. 2 (2000-2001)
- St.meld. nr. 14 (1999-2000) *Idrettslivet i endring*
- St.meld. nr. 22 (1999-2000) *Kjelder til kunnskap og oppleving*
- Innst. S. nr. 46
- St.meld. nr. 30 (2000-2001) *Langtidsprogrammet 2002-2005*
- St.meld. nr. 24 (2000-2001) *Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand*
- St.meld. nr. 39 (2000-2001) *Ein høgare livskvalitet*
- St.meld. nr. 42 (2000-2001) *Biologisk mangfold*
- St.meld. nr. 58 (1996-1997) *Miljøvernpolitikk for en bærekraftig utvikling*

I tillegg tas det utgangspunkt i følgende:

- NOU 1996:7 *Museum – Mangfald, minne, møtestad*
- *Our Creative Diversity*, rapport utarbeidet av UNESCOs Verdenskommisjon for kultur og utvikling, 1996
- Utredning om virkemidler og organisasjonsform innen saksfeltet offentlig rom, utsmykking, arkitektur og design, utarbeidet på oppdrag fra Kulturdepartementet, 2001
- Veilederen *Estetikk i statlige bygg og anlegg*, utarbeidet av Kulturdepartementet, Arbeids- og administrasjonsdepartementet og Samferdselsdepartementet, 1997
- Utredning om et framtidig arkitekturmuseum, utarbeidet av Norsk kulturråd, 1999

- Veilederen *Miljøhensyn ved bygging og rehabilitering av idrettsbygg*, utarbeidet av Kulturdepartementet, 2000
- Veilederen *Kommunal planlegging for idrett og fysisk aktivitet*, utarbeidet av Kulturdepartementet, 2000
- Veilederen *Idrettsanlegg og estetikk*, utarbeidet av Kulturdepartementet, 2001

Miljøhandlingsplanen bør for øvrig sees i lys av pågående innsats og prosesser innenfor andre departementer og interdepartementalt samarbeid vedrørende design, kultur og næring, kulturminner, byggeskikk, attraktive tettsteder og miljøvennlige storbyer, friluftsliv, estetikk m.m.